

SVATBENI OBIČAJI V OKOLICI BUZETA V PRVI POLOVICI XIX. STOLETJA

LJUDMILA PLESNIČAR

Med starimi papirji koprškega arhiva se je našel rokopis Iginija Basiča (Iginio Bassich), pisan leta 1915 v Kopru. Tekst sam je zelo zanimiv; Bassich namreč opisuje svatbene običaje v okolici Buzeta, ki so bili še v navadi v njegovi rani mladosti, to je sredi prejšnjega stoletja. Prav gotovo je bil Bassich po rodu Hrvat, če ne Slovenec.

Sl. 1. Zaročni prstani

Sam se je smatral za Italijana, kajti v samem rokopisu je opaziti fanatično željo po iskanju povezave in kontinuitete v običajih slovanskega življa v okolici Buzeta s starim romanskim prebivalstvom, ki je bilo naseljeno na tem ozemlju pred prihodom Slovanov. Kljub vsemu je rokopis zanimiv, ker nam vsaj delno osvetljuje življenje in običaje slovenskih kmetov na skrajni meji slovenske Istre. Kakor sem že prej omenila, je Bassich podajal opis običajev s svojega gledišča, z gledišča Italijana, ki na vsak način hoče dokazati povezavo slovanskega prebivalstva s starimi romanskimi ostanki. Prav zaradi tega ne bom podala njegove razprave v celoti, temveč se omejila zgolj na opisovanje ljudi, predmetov in svatbenega obreda.

»Slovani iz okolice Buzeta, ki bivajo ob gornjem toku reke Mirne, govorijo slovensko narečje, pomešano s hrvaškim.¹ O prvih srečanjih, o prvih ljubezenskih besedah, s katerimi se zblížata zaljubljenca, poroča Vesnaver.²

Bliža se čas snubitve. Nevesta si mrzlično pripravlja balo, največ pozornosti pa posveča nogavicam-(hlače), znaku nevestinega blagostanja. Če je nevesta bogata, se postavi z lepim številom štiridesetih do petdesetih parov nogavic, šestih srajc, treh spodnjih kril, štirih obel, izmed katerih je ena iz grobe svile in ena iz regadina (močno platno modre barve z belimi progami) in vedno samo z enim parom rjuh. Medtem pride čas snubitve, ko ženin prosi nevestine starše za roko izvoljenke. Če je odgovor

pritrديلen, pokloni ženin nevesti zlat, lepo izdelan zaročni prstan z rdečim kamnom navadno v obliki kače. (Sl. 1) Dvajset dni pred poroko se ženin popelje z vozom, v katerega so vpreženi vsi voli, ki jih premore njegova družina, v nevestino hišo po balo, ki je zložena v lepo izrezljano skrinjo.

Na dan poroke³ se zberejo v ženinovi hiši svatje že zgodaj zjutraj, od koder se v sprevodu napotijo na nevestin dom. Nevesta jih pričakuje praznično oblečena. Ušesa ji krasita dva ogromna zlata uhana (sl. 2, 3, 4). Na glavo si posadi venec iz umetnega, modro, zeleno, rdeče in belo pobarvanega cvetja. Okrog ramen si ogrne svileno ruto svetlo rumene barve z dolgimi resicami. Okrog pasu pa si zaveže velik svetlomoder predpasnik, čigar trakova sta iz zelene svile povezana v bogato pentljo, ki zaključuje živo pisani sejem barv.

Z muzikantom na čelu se spreved pomika proti cerkvi. Prva za godbo gre nevesta s pričó. Sprevod zaključuje stara ženica — starešinka, ki nese na belem prtu nanizane kolače. En kolač je za nevesto, drugi za duhovnika, najmanjši pa za znanca in prijatelje, ki čakajo na trgu pred cerkvijo in radovedno sledijo poročnemu obredu. Medtem igra orkestrina. (Sl. 5.) Če je komplet-

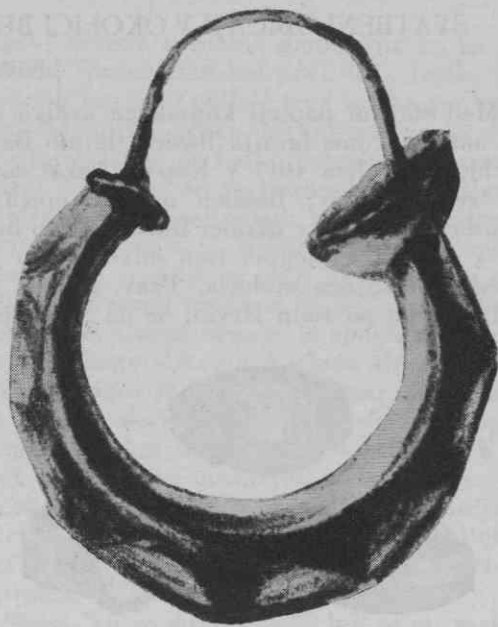
Sl. 2. Primer uhana, s katerim se okrasí nevesta na dan poroke

na, ima klarinet, violino in bas. Če sta ženin in nevesta revna, se vse skrči samo na violino. Ko je v cerkvi vse pripravljeno, gredo vanjo po dva in dva, kakor so prišli v sprevodu. Na prvo stopnico pred oltarjem poklekmeta ženin in nevesta, na vsako stran priče, drugi svatje se razvrstijo v polkrogu. Poročni prstan prejme samo nevesta. Zanimivo je, da ženin nikdar ne poklekne na goli kamen. Nevesta mu pokrije stopnico z robom predpasnika, kajti v obratnem primeru, kakor pravi pregovor, ne bosta mogla spati v isti postelji.⁴

Po končanem obredu se sprevod zopet zbere. Sedaj je nevesta ob moževi strani. Ustavijo se pri izhodu v atriju cerkve. Začne se najzanimivejši del obreda. Ob možnarju z blagoslovljeno vodo stoji starešinka in ponuja novici kolač. Nevesta ga pomaka v blagoslovljeno vodo, se z njim pokriža, nato se obrne s hrbtom proti množici in vrže kolač čez ramo, kot simbol, da vrže s kolačem vse mladostne, neresne misli. Medtem igra orkester. Množica se med seboj veselo prereka, kdo bo dobil največji kos kolača.⁵

Sl. 3. Primer uhana, s katerim se okraši nevesta na dan poroke

Sl. 4. Primer uhana, s katerim se okraši nevesta na dan poroke

Ob veselih zvokih koračnice se sprevod pomika proti ženinovemu domu. Medtem ko vstopijo svatje v hišo, ostaneta ženin in nevesta zunaj. Na ženinovo trkanje se od znotraj zasliši glas:

- Kdo je?
- Golobice, ki iščejo zavetja.
- Tu ni mesta za vas!

Po dolgih prošnjah se vrata odprejo in ženin in nevesta vstopita, držeč se za roke. Tedaj stopi v ospredje ženinova mati, hišna gospodinja. Približa se nevesti in ji nežno ogrne ruto okrog ramen in jo popelje v kuhinjo, kjer jo posadi na klop pri ognjišču. Če so v hiši otroci, jih novica boža, poljubi in vsakemu otroku posebej podari jabolko, znak, da bo dobra mati. Hišna mati se ponovno približa nevesti z novo metlo, s katero mora takoj pomesti kuhinjo. Šele nato jo gospodinja popelje k ognjišču, kjer prevzame častno mesto gospodinje.

Začne se pojedina. Častno mesto ima vedno orkester. Ženin in nevesta se vsedeta drug nasproti drugemu. Med obedom se zopet pojavi starešinka. Na pladnju nese velik kolač za mladoporočenca. Polovico kolača pojesta ženin in nevesta, polovico dobijo svatje. Po obedu se začne ples (sl. 6). Gostija traja do osem dni. Po končanem praznovanju na ženinovem domu se svatje popeljejo na nevestin dom, kjer se svečano zaključí vesela ohcet.

Basičeva razprava ni prišla nikoli v tisk. Vzroki za to niso znani. Čeprav se opaža v njegovem spisu tendenciozna povezava

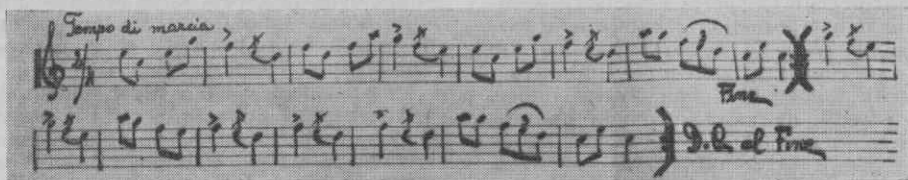
slovanskih običajev s starimi rimskimi, je skoraj razumljivo, zakaj ni delo nikdar zagledalo belega dne, Italijanski iredentizem, ki se v Istri pojavi po letu 1848, se je na vse načine trudil, da bi na kakršen koli način zavrl vsako pisanje o slovanskem prebivalstvu nasploh.

Podobna, čeprav obširnejša razprava je bila objavljena v italijanski reviji »L' Istria«. Napisal jo je Giovanni Antonio Fachinetti in ima naslov: »Degli Slavi Istriani«. Fachinetti opisuje običaje Hrvatov v okolici Vižinade. Sam je bil po rodu od tam. Nikdar več po tistem ni »L'Istria« priobčila kaj podobnega! Članek je bil ponatisnjen leta 1953 v Istrskem zgodovinskem zborniku, ki ga je izdalo Zgodovinsko društvo tedanje Jugoslovanske cone STO.

Če primerjamo obe razpravi, opazimo neverjetno podobnost v poteku svatbenega obreda. Basičevim spisom so bile priložene skice prstanov in uhanov ter note za melodijo koračnice in valčka, kakor so ostale v spominu samega Basiča, kot dokaz o individualni materialni in duhovni kulturi slovanskega prebivalstva Istre.

OPOMBE

1. Buzet in njegova ožja okolica spadata pod upravo LR Hrvatske. — 2. Vesnaver: Usi, costumi e credenze del popolo di Portele, Pola. (1901). — 3. Poroka se ne more vršiti na kakršenkoli dan. Najbolj ugodni so dnevi okoli sv. Martina in v predpustu. (Glej: Mitis, Costumanze di matrimonio nell'isola di Cherso. V »Pagine Istriane«, anno VIII, N. 11—12.) — 4. Mitis v svojem delu (op. c.), objasnjuje to kot simbol pokorščine žene do moža. — 5. Opomba prev. Ta običaj je še dandanes v navadi na Primorskem, čeprav v nekoliko drugačni obliki. Namesto kruha meče nevesta ob izhodu iz cerkve sladkarije, tako imenovane kofete.

Sl. 5. Koračnica, ki jo igrajo na dan poroke

Sl. 6. Melodija valčka, ki ga igrajo pri plesu

KUGA NA KRANJSKEM V XVI. STOLETJU

MAJDA SMOLE

V drugi polovici XVI. stoletja so bile velika nadloga za naše dežele pogoste epidemije kuge, ki jo viri omenjajo kot »Pest, Pestilenz, böse Luft, Contagion ali Sterbleuf«. Epidemije so se ponavljale skoraj vsakih deset let. L. 1555 je bilo okuženo vse ozemlje med Savo in Sotlo. Epidemija, ki so jo zanesli iz Hrvatske, kjer sta bili glavni žarišči bolezni, v Zagrebu in Samoboru, je zajela tudi nekaj krajev tostran Save. Da bi preprečili širjenje bolezni, so deželne oblasti pod strogo kaznijo prepovedale vsake stike z okuženimi kraji ob Sotli in s Slavonsko Vojno krajino zlasti Samoborom, Sv. Anu in Okičem. Vsi ti ukrepi niso dosti zalegli. L. 1554 je bila kuga razširjena po vsej Kranjski tako, da so morali ustaviti trgovino in zapreti vse ceste proti Italiji. Vsi uradi pa so se umaknili iz Ljubljane v Škofjo Loko za 24 tednov.

Strašna kuga je zajela vso deželo v letih 1563 in 1564. Vse kaže, da je bila posebno prizadeta Ljubljana, ker so se vsi uradi preselili v Škofjo Loko.¹

V 70 letih XVI. stoletja se je kuga iz Salzburga in Beljaka razširila na Gorenjsko. Zanesel jo je l. 1571 prejkone podložnik Katarine Kacijmerjeve Jurij Nastran; ta je kljub strogi prepovedi potoval v okuženi Beljak ter tam natovoril blago, ki je prišlo iz Salzburga. Največ ljudi je obolelo na Jesenicah, zato so oblasti avgusta 1572 prepovedale gibanje med Jesenicami, Radovljico, Kranjem in Kamnikom in zagrozile, da bodo kršitev te prepovedi kaznovali z zaplembo blaga in tovrnega konja ter s telesno kaznijo. Ljubljani je tokrat kuga prizanesla, kot izpričuje potrdilo, ki ga je deželni odbor izdal ljubljanskemu kaste-lanu Ivanu Dienerju 15. jan. 1572, oziroma Mel-